

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

1 (4) 2024

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 1(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори. сиёсий фанлар номзоди. профессор.

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети Тарих факултети доценти

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳақимов Назар Ҳақимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гўлнора Абдукаҳхаровна –
т

Гурдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна - педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;
Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Электрон журнал **1368-сонли гувоҳнома** билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEM S TEAM” масъулияти чекланган жамияти.

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Mustafoyev Abubakr Muhiddin o'g'li</i> XIII VA XIV-ASRDA YASHAB IJOD ETGAN BUXORO FAQIHLARI VA ULARNING ASARLARI TAVSIFI (1-qism).....	9-14
<i>Mirzayev Avazbek</i> ANDIJON TAJRIBA PAXTA DALASI TARIXINING ARXIV HUJJATLARIDA YORITILISHI	15-21
<i>Алиджанова Лазизахон Аббасовна</i> ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАРДА ДИН ВА ТАБОБАТ МАСАЛАСИНИ ЎРГАНИШДАГИ ЁНДАШУВЛАР	22-28
<i>Sobirov Sardorbek Abdusattor o'g'li</i> XIX-ASRNING IKKINCHI YARMIDA SHARQIY TURKISTONDA ROSSIYA VA BRITANIYA IMPERIYALARI RAQOBATI	29-34
<i>Джалолов Бахром Джамолович</i> СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДА “ПАХТАЯККАҲОКИМЛИГИ” СИЁСАТИ ВА БОЛАЛАРГА КЎРСАТГАН ТАЪСИРИ	35-39
<i>Махматкулова Нозикой Чориёевна</i> ЎЗБЕКИСТОНДА XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA IRRIGATSIYA-MELIORATSIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI MEKANIZATSIYALASH SOHASIDA YURITILGAN KADRLAR SIYOSATI	40-45
<i>Ochilov Farhod</i> ЎЗБЕКИСТОНДА О'ZINI О'ZI BOSHQARISH ORGANLARINING АНОЛИНИ ИЖТИМОИЙ НИМОYA QILISHDAGI FAOLIYATI	46-52
<i>Ҳамроева Нодира Нормуродовна</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЕР-СУВ ИСЛОҲОТИ ЖАРАЁНИДА ИЖТИМОИЙ МУОММОЛАР	53-58
<i>Мамажонов Алишер, Алишеров Абдувоҳид Алишерович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ГИДРОЭЛЕКТР СТАНЦИЯЛАРНИНГ БАРПО ЭТИЛИШИ ТАРИХИ	59-65
<i>Tursunov Ravshan Normuratovich</i> XIX-ASRNING IKKINCHI YARMI – XX-ASR BOSHIDA TURKISTON O'LKASIDA SODIR BOLGAN ZILZILALAR TARIXIGA BIR NAZAR	66-71

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Умурзакова Мўътабархон Нодир қизи</i> СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ СОҲАСИНИ ТИББИЙ СУҒУРТА АСОСИДА МОЛИЯЛАШТИРИШ МОДЕЛИ	72-78
<i>Ro'zmetov Bahodir Shomurotovich</i> TURIZMDA XIZMATLAR MOHIYATI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDAGI O'RNI	79-90
<i>Shanazarova Nilufar Baratovna</i> MILLIY IQTISODIYOTDA TRANSPORTNING АНАМИYATI	91-99
<i>Рахимов Ойбек Бахтиёрович</i> АВТОТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ МОХИЯТИ	100-109

<i>Болтаев Нурали Шираматович</i> АГРАР ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА КАДРЛАР САЛОҲИЯТИНИ БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ АСОСИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ	110-118
<i>Эрханов Муҳаммаджон Абсайитович</i> ДАВЛАТНИНГ ХАЛҚАРО РЕЙТИНГ ВА ИНДЕКСЛАРДАГИ ЎРНИНИ ЯХШИЛАШДА ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИКНИНГ ЎРНИ	119-124
<i>Жураева Гульзира</i> АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕ И УСЛУГАХ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ	125-130
<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIKDA TEXNIK SAMARADORLIKNI TAHLIL ETISHNING PARAMETRIK VA NOPARAMETRIK USULLARI	131-136
<i>Yaqubova Yulduz Raimovna</i> KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING ISHLAB CHIQRISHINI SAMARALI AMALGA OSHIRISH KO'RSATKICHLARI	137-147
<i>Рахимбаев Акмал Азатбоевич</i> ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДЛАРИНИ САНОАТГА ИХТИСОСЛАШУВ ДАРАЖАСИНИ ТАРМОҚЛАР БЎЙИЧА АНИҚЛАШ	148-157
<i>Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li</i> SAMARALI SOLIQ SIYOSATI-INNOVATSION RIVOJLANISHGA O'TISHNING ASOSIY SHARTI	158-170
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> БАҲОУДДИН НАҚШБАНД РУБОЙЛАРИНИ ШАРҲЛАГАН АЛЛОМА	171-175
<i>Шарифходжаева Наргиза Абдуманноновна</i> ФИЛОСОФИЯ СВОБОДЫ, РАВЕНСТВА И СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ МУХАММАДА АЛИ ДЖИННЫ	176-181
<i>Nasimov Azizbek Azimovich</i> АХВОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТ РИВОЖЛАНИШИДА АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ МОНИЯТИ	182-186
<i>Norkulov Olim Nasimovich</i> GLOBALLASHUV JARAYONIDA MIGRATSIYANING AHOLI AXLOQIY QADRIYATLARIGA TA'SIRI	187-191
<i>Хасанов Бобуржон Хакимович</i> ОММАВИЙ НОРОЗИЛИКЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	192-197
<i>Quratboyev Alisher Maxsudovich</i> YANGI O'ZBEKISTON VA IJTIMOY DAVLATCHILIK	198-204
<i>Raxmonberdiyev Islombek Ilxom o'gli</i> SIVILIZATSIYALAR TARAQQIYOTIDA MADANIYATLAR TO'QNASHUVINING IJTIMOY- FALSAFIY AHAMIYATI (Samyuel F. Xantingtonning "Sivilizatsiyalar to'qnashuvi" asari asosida).....	205-214

<i>Shukurov Orif Jumaboyevich</i> JAMIYATDA YOSHLARNING IJTIMOYIY AKTIVLIGINI OSHIRISH XUSUSIYATLARI VA TAMOYILLARI	215-219
10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Akhmedov Oybek Saporbayevich</i> THEORETICAL OVERVIEW OF THE DEFINITION “TERM” AND “TERMINOLOGY” IN LINGUISTIC SURVEYS	220-227
<i>Ravshanova Gulrukhbegim Qaxramon qizi</i> ЯНГИ ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИДА ҲАЖВНАВИСЛИК АНЪАНАСИ	228-232
<i>Ortiqova Mavluda Nurmahammadovna</i> AQOID ILMIDA KAROMAT TUSHUNCHASI VA BADIY ADABIYOTDAGI TALQINI	233-237
<i>Uliqova Mavludaxon</i> “QON-QARINDOSH” KONSEPTINI FONETIK-FONOLOGIK SATHDA NAMOYON BO’LISHI	238-243
<i>Rahmonov Asror ibni Nusrat</i> HERMANN HESSE HAYOTI, IJODI VA ADABIYOTDAGI O’RNI	244-252
<i>Raxmatova Dilafruz Nusratilloevna</i> SAMARQAND JADIDCHILIK MAKTABI VAKILLARI ASARLARINING TIL XUSUSIYATI	253-258
<i>Djuraeva Muxlisa Shadiyarovna</i> INGLIZ VA O’ZBEK TILLARIDA OILAVIY NUTQDAGI IJTIMOYIY-MADANIY FARQLAR	259-265
<i>Vokhidova Tamanno Saidjonovna</i> MEDIALINGUISTICS AS A MODERN SCIENTIFIC DIRECTION	266-271
<i>Djurayeva Shahlo G’ulom qizi, Sattarova Ismigul Baxtiyorovna</i> INGLIZ ADABIYOTLARIDA KIRITMA BIRLIKLARINING BADIY SEMANTIKASI	272-277
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Uzakova Go’zal Sharipovna</i> O’ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA “YASHIL QURILISH”NI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY MASALALARI	278-286
<i>Murzaev Shuxrat Shavkatovich</i> СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ КАТЕГОРИИ ПРАВОПОНИМАНИЯ	287-293
<i>Qosimov Botirjon Ma’rufjon o’g’li</i> SUD HOKIMIYATINING MOLIYAVIY MUSTAQILLIGI: KONSTITUTSIYAVIY TAHLIL	294-301
<i>Islombek Abdikhakimov</i> QUANTUM COMPUTING AND LEGAL READINESS FOR E-GOVERNMENT SERVICES	302-309
<i>Hodjaeva Shirinxon Olimxon kizi</i> ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СУДЕБНОЙ СИСТЕМЕ	310-315
<i>Jiyenbayev Bahadir Ospanovich</i> EKOLOGIK AUDITNI HUQUQIY TA’MINLASHNING AYRIM XUSUSIYATLARI: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA	316-322
<i>Aliyev Sobir Tursunboevich</i> СУД ҲУКМИНИ ЧИҚАРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	323-329

Адембаев Аралбай Куралбаевич

АЙРИМ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ЖИНОЯТ ҚОНУНЛАРИДА ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИ
ҲАРАКАТИ ЁКИ УЛАРДАН ФЙДАЛАНИШ ХАВФСИЗЛИГИ ҚОЙДАЛАРИНИ БУЗИШ УЧУН
ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ 330-339

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Матенов Рашид Бекимбетович, Анатолий Викторович Тряпельников

ЮРИДИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК ОБЪЕКТ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ-
ЮРИСТОВ: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕЖОТРАСЛЕВЫЕ
ПЕРСПЕКТИВЫ 340-346

Хаййева Ирода Адамбаевна

TALABALARGA ZAMONAVIY O'ZBEK SHE'RIYATI VA FOLKLOR MUNOSABATINI
TUSHUNTIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI 347-351

Ayatov Raximberdi Ibragimovich

XORIJY TILDA TURIZM VA MEHMONXONA BIZNESI SOHASIGA OID SO'Z VA IBORALARNI
O'QITISHDA TIL KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH 352-357

Saidova Dilobar Ikrambayevna

MEHRIBONLIK UYLARI TARBIYALANUVCHILARIDA IJTIMOY XULQ-ATVORNI
RIVOJLANTIRISH ZARURATI 358-361

Eshqobilov Elmurod Menglimurod o'g'li

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHISINING
KASBIY-PEDAGOGIK IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISH
METODIKASI 362-367

Ҳамдамова Шахноза Юсупалиевна

ТИББИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ФАНЛАРАРО ИНТЕГРАЦИОН ЁНДАДАШУВ АСОСИДА
ТАЛАБАЛАРНИ КАСБИЙ ЛАЁҚАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ 368-375

Janonova Sitora Berdinazarovna

ТА'ЛИМ ВА ТАРБИYA ТАРАҚҚИYOTИДА КОММУНИКАТИV КОМПЕТЕНСИYA
TUSHUNCHASINING O'RNI 376-381

Турсунбоева Мухлиса Анвар қизи

ТАБИЙ ФАНЛАР ФАКУЛЬТЕТЛАРИДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ КАСБГА
ЙЎНАЛТИРИЛГАНЛИК АСОСИДА ЎҚИТИШ ПЕДАГОГИК МУАММО
СИФАТИДА 382-387

Bakhadirova Shoxina Nadir kizi

INGLIZ TILIDA GAPIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN MASHQ VA
TOPSHIRIQLARNI ONLINE KO'RINISHDA O'QITISH 388-392

Qurbonova O'lmasoy Usmonovna, Niyozova Shohista Nusratilloevna

OILA BARQARORLIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI 393-397

Xudayberdiyeva Mahliyo Zayniddin qizi

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV YONDASHUV ASOSIDA KASBIY SIFATLARINI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI VA INNOVATSION
METODLARI 398-403

Eshqobilov Elmurod Menglimurod o'g'li
Termiz davlat universiteti
Sport boshqaruvi kafedrası o'qıtuvchisi
E-mail: eshqobilovelmurod25@gmail.com

**KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BO'LJAK JISMONIY TARBIYA
O'QITUVCHISINING KASBIY-PEDAGOGIK IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI**

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishi talabalarining kelgusi kasbiy pedagogik faoliyatidagi ijodkorligini rivojlantirishda kompetentli yondashuvning ilmiy-nazariy jihatları va uning ahamiyati to'g'risida fikir mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Kompetent, yondashuv, faoliyat, pedagog, mutaxassis, ta'lim, noan'anaviy, kasb, mashg'ulot, kompetentsiya, qobiliyat, ijodkorlik, malaka, shakllanish, rivojlanish va metod.

Eshkabilov Elmurod Menglimurodovich
Termiz State University
Teacher of the department of sports management

**METHODOLOGY OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CREATIVITY DEVELOPMENT
OF THE FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHER BASED ON THE COMPETENT
APPROACH**

Abstract. In this article, the author expresses his opinion on the scientific-theoretical aspects of the competent approach and its importance in developing the creativity of the students of physical culture in their future professional pedagogical activities.

Key words. Competent, approach, activity, pedagogue, specialist, education, non-traditional, profession, training, competence, ability, creativity, competence, formation, development and method.

Эшқобиллов Элмурод Менглимуродович
Термезский государственный университет
Преподаватель кафедры спортивного менеджмента

**МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ТВОРЧЕСТВА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА ОСНОВЕ
КОМПЕТЕНТНОГО ПОДХОДА**

Аннотация. В данной статье автор высказывает свое мнение о научно-теоретических аспектах компетентного подхода и его значении в развитии творческих способностей студентов физической культуры в их будущей профессионально-педагогической деятельности.

Ключевые слова. Компетентный, подход, деятельность, педагог, специалист, образование, нетрадиционный, профессия, обучение, компетентность, способность, творчество, компетентность, формирование, развитие и метод.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I1Y2024N50>

Kirish. Hozirgi shiddat bilan rivojlanib borayotgan ta'lim amaliyotida kompetentli yondashuvni amalga oshirish ushbu jarayonning barcha jihatlarini chuqur va har tomonlama ilmiy o'rganishni talab etadi. Shu bilan birga, ta'kidlash kerakki, kompetentlikni pedagogik fenomen sifatida talqin qilish qiyin, chunki, kompetentlik kategoriyasi pedagogikaga boshqa fanlardan kiritilgan bo'lib, u fanlarda yetarli darajada chuqur anglab etilgan va o'zining mustahkam o'rniga ega. Dunyoda inson va jamiyatni takomillashtirish omili sifatida jismoniy madaniyatning roli sezilarli darajada oshib bormoqda. Shunga ko'ra, jamiyat va uning a'zolari tomonidan jismoniy tarbiya sohasida xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarni tayyorlash sifati va samarasiga yetarli darajada e'tibor qaratilib kundan kunga kasb malakalari darajasiga qo'yiladigan talablar ortib bormoqda. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limga murojaat qilish pedagogik ta'limning, shu jumladan jismoniy tarbiyaning yangi maqsadlarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, universitetning ta'lim maydoniga yangicha yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish asosida pedagog kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish zarur.

Ta'lim amaliyotida kompetentli yondashuvni amalga oshirish ushbu jarayonning barcha jihatlarini chuqur va har tomonlama ilmiy o'rganishni talab etadi. Shu bilan birga, ta'kidlash kerakki, kompetentlikni pedagogik fenomen sifatida talqin qilish qiyin, chunki kompetentlik kategoriyasi pedagogikaga boshqa fanlardan kiritilgan bo'lib, u fanlarda etarli darajada talqin etilgan, o'rganilgan va o'zining mustahkam o'rniga ega. U ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning natijasi sifatida pedagogika fanining tushunchalari tarkibiga nisbatan yaqinda kirib kelgan va hozircha pedagogik, xususan didaktik tushunchalar tizimiga to'laqonli singdirilmagan.

Shu bilan birga, ta'limda kompetentlikka yo'naltirilgan yondashuvlarning dolzarbligi tufayli "kompetentlik", "kompetensiya", "tayanch kompetensiyalar" atamalari ta'limning yangi sifatlariga doir masalalarni muhokama etishda tobora ko'proq ishlatilmoqda hamda keng tarqalib bormoqda. Pedagogik hamjamiyatda kompetentlik va kompetensiyalar, ulardan qaysi birlari tayanch (universal) hisoblanishi, ularni shakllantirish va baholash usullarining qanaqaligini tushunib etish jarayoni jadallashib bormoqda, ushbu tushunchalarni aniqlashtirish bo'yicha qizg'in munozaralar davom etmoqda. Shu sababli bugungi kunda ushbu tushunchalarning juda ko'plab ta'riflari va talqinlari mavjud.

Jismoniy tarbiya va sportning rivojlanishi hamda taraqqiy etishi aynan bo'lajak o'qituvchining kompetentligini shakllantirish bilan ta'minlash mumkin.

Jismoniy tarbiya sohasini yaxshilashda bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining buyurtmachilari talablarini tahlil qilish zarur, chunki bugungi kunda ish beruvchilar o'qituvchilarga hozirgi zamonga mos ravishda alohida talablar qo'ymoqda. Bu talablar kasbiy mahorat, mehnat bozoriga mos ravishda kasbiy moslashuvchanlik, raqobatbardoshlik, o'z mutaxassisligi bo'yicha kasbiy kompetentlik hamda ijodkorlik fazilatlariga egaligi kabilardan iborat. [1].

O'qituvchilarning kasbiy kompetentligi pedagogik mehnatning barcha tomonlarida: kasbiy faoliyatda, kundalik munosabatlarda, shaxs rivojlanishida, mehnatning majmuiy natijasida namoyon bo'ladi va uning barcha komponentlari shakllanganligini talab etadi.

Kompetentlik yondashuvi kasbiy ta'limni takomillashtirishning asoslaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda u yoki bu operatsiyani bajarish ko'nikmalardan iborat bo'lgan

kasbiy mahoratning o'zigina emas, balki kasbiy mahorat, ijtimoiy axloq, jamoada ishlash qobiliyati, tashabbuskorlik kabi kasbiy va shaxsiy sifatlar yig'indisidan iborat bo'lgan kompetentlik talab etiladi. Jismoniy tarbiya darslarining sifatini aynan bo'lajak o'qituvchining kompetentligini shakllantirish bilan oshirish mumkin, bu ta'lim jarayonini amalga oshirish loyihalarini ishlab chiqish jismoniy tarbiyani modernizatsiya qilishning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Maqsadga erishish uchun qaratilgan ta'lim tizimidagi har bir bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining ta'lim yo'nalishi bo'yicha olgan nazariy bilimlarini amaliyotga joriy etish va barkamol avlodni tarbiyalashga oid kasbiy kompetentligini shakllantirish imkonini beruvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish talab etiladi.

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirishni muammoli o'qitish jarayonida amalga oshirish ham maqsadga muvofiq bo'ladi, buning mohiyati kasbiy faoliyatni yaxlit tizim sifatida ko'rish, unda tizimli faoliyat ko'rsata olish, yangi muammo va masalalarni hal eta bilish tajribalarini shakllantirish uchun zamin yaratishga xizmat qiladigan kasbiy faoliyat elementlarini ta'lim jarayoniga kiritishdan iborat.

Kompetentli yondashuvning mohiyati, yuqorida ko'rsatib o'tilganidek, u insonda mustaqil ravishda bilimlarni egallash faoliyatini tashkillashtirish, refleksiya, ijodkorlik, jismoniy va ruhiy jihatdan o'zini boshqara olish ko'nikmalarini egallash, o'z-o'zini uyushtirish va rivojlantirish kabi qobiliyat va layoqatlarni shakllantirishni ta'minlaydi. Shuningdek, bunga kasbiy kompetentlikni shakllantirishning metodik mashg'ulot ishlanmalarini tuzish uchun nazariy-metodologik asos sifatida olingan o'z-o'zini rivojlantirish nazariyasi ham to'la-to'kis mos keladi.

Ushbu paradigmada yangi strategik maqsad sifatida, ko'p qirrali bilim, ko'nikma va malakalarning miqdor jihatidan ortib boradigan muayyan bir to'plamini egallash emas, balki, shaxsning integrativ sifati hisoblanadigan kasbiy kompetentlikni shakllantirish, shu bilan birga, talabalarni ularning bevosita kasbiy faoliyatida ham, umuman butun hayotiy faoliyatlari davomida ham zarur bo'ladigan kasbiy kompetentlikni doimiy ravishda rivojlantirib borishga, uning chegaralarini tobora kengaytirib borishga yo'naltirish hisoblanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishni uchta asosiy omilni integratsiyalash orqali ta'minlash mumkin:

— muayyan yo'nalish bo'yicha mutaxassis kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradigan tayanch kompetensiyalarga mos ravishda tuzilgan va didaktik jihatdan moslashtirilgan bilimlar konsepsiyasiga asoslangan ta'lim mazmunini tashkil etishning maqsadga muvofiq bo'lishini ta'minlaydigan modullilik;

— ta'lim maqsadiga mos keladigan o'qitish shakllarini tanlashni belgilab beradigan – ta'limni faoliyatga ko'ra tashkil etish;

— ta'lim olish-rivojlanishning uzluksiz jarayonini tashkil etish yo'li bilan inson kamolotining to'la-to'kis bo'lishini ta'minlashga qaratilgan – ta'limni texnologiyalashtirish.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Bepalko V.P ning fikriga ko'ra, kompetensiya — bu shaxsning ma'lum bir toifadagi muammolarni hal qilish qobiliyati va bir qator shaxsiy fazilatlarining mavjudligi, bilim va ko'nikmalar zaxirasi deb hisoblagan.

Kompetentlik esa — bu mutaxassisning zarur kompetensiyalar to'plamiga ega bo'lishidir.

L.M. Dolgova, P.V. Simonov va boshqalarning fikricha, kompetentlik – olingan bilimlarga asoslangan holda harakat qila olishlik demakdir. Namunalarga o‘xshash harakatlarni ko‘zda tutadigan “bilim, ko‘nikma va malakalardan” farqli o‘laroq, kompetentlik universal bilimlarga asoslangan holda mustaqil faoliyat tajribasini nazarda tutadi. [2].

V.V. Bashevning ta‘kidlashicha, kompetentliklar – insonning individual qobiliyati bo‘lib, ular shartsharoitlar o‘zgargan paytda ushbu qobiliyatning boshqa shartsharoitlarga ko‘cha olishida namoyon bo‘ladi. [3].

Shunday qilib, psixologik va pedagogik tadqiqotlarda “kompetentlik” tushunchasi juda noaniq ko‘rib chiqiladi: harakat qilish qobiliyati sifatida; bilim, malaka, tajriba majmui sifatida; shaxsiy sifat sifatida; ijtimoiy-professional xususiyatlar; professionallik bilan sinonimdir va hokazo. Kompetensiyani turlicha talqin qilish, birinchi navbatda, turli kasbiy sohalardagi mutaxassislar faoliyati tarkibida o‘ziga xos xususiyatlar mavjudligi bilan bog‘liq.

Rus psixologi A.K.Markova o‘qituvchi kasbiy kompetentligining asoslari bo‘yicha eng ko‘p ilmiy izlanishlar olib borgan pedagog olimdir. Uning qarashlarida qachonki kelajak avlodni o‘qitishda va tarbiyalashda pedagog yuqori natijalarga erishsa, shu holatdagina biz pedagogni kasbiy kompetentlikka ega bo‘lgan o‘qituvchi deb ayta olamiz. Uning fikricha, kompetentli o‘qituvchi o‘zining kasbiy bilimlarini, psixologik fazilatlarini o‘z mehnatida qo‘llashni bilishi kerak, deya ta‘kidlaydi. [4].

Ta‘limning maqsadga muvofiq ravishda moslashtirilgan mazmuni va shakllari o‘qitish vositalarini tanlashni belgilab beradi, ular esa, o‘z navbatida, texnologiyalar tizimini samarali qo‘llash uchun shart-sharoitlarni ta‘minlaydi.

Muhokama. Kompetentli ijodkor pedagog o‘z kasbining etuk ustasi – ustoz pedagog, ma‘lum pedagogik mahoratga ega shaxs hisoblanadi. Pedagog barcha vaziyatlarda ham o‘z faoliyatini muvaffaqiyatli olib borishi uchun doimiy ravishda o‘z bilim va mahoratini oshirib, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini, ilg‘or pedagogik tajribalarni, metod va usullarni muntazam o‘rganib, kasbiy-pedagogik ijodkorligini va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirib boradi. Ijodkorlikni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash samarali natija beradi.

Demak, oliy ta‘lim muassasasida kompetentlikka yo‘naltirilgan ta‘lim shunday tashkil etilishi kerakki, talaba auditoriyadagi ta‘lim vaqtida ham, auditoriyadan tashqaridagi vaqtlarda ham ijodiy ish bilan mashg‘ul bo‘lishi va quyidagilarni bajara olishi lozim:

-muammoli vaziyatlarning echimini topa bilish;

— o‘z fikrini himoya qila olish va nostandart hayotiy va o‘quv vazifalarni hal etishda o‘zining nuqtai nazariga ega bo‘lish;

-o‘qish-o‘rganish va amaliy faoliyatda o‘zini namoyon qilishning noan‘anaviy usullarini doimiy ravishda egallab borish va h.

Ta‘limiy uchlik – “maqsad- jarayon — natija”ning o‘rta bo‘g‘iniga hozir e‘tibor kuchaygan bo‘lsa-da, bir qator pedagog olimlar ushbu zanjirning boshidagi va oxiridagi halqalarini chuqur o‘rganmoqdalar. Masalan, bu sohada Chikago universiteti professori Benjamin Blum tomonidan bilim olish sohasidagi o‘quv maqsadlari taksonomiyasining yaratilishi diqqatga sazovordir. [5].

“Taksonomiya” atamasi yunoncha taxis (tartib bo‘yicha joylashuv) va nomos (qonun) so‘zlaridan iborat bo‘lib, obyektlarni o‘zaro aloqadorlik asosida tasniflash va tizimlashtirish ma‘nosini anglatadi.

Blum taksonomiyasi o'quv faoliyatining turli sohalarini qamrab oladi: kognitiv (bilish), affektiv (hissiy — qadriyatli), psixomotor (harakat).

1. Kognitiv soha. Bu sohada olingan nazariy va amaliy bilimlarni kasbiy-pedagogik ijodkorlikni rivojlantirishda aqlan hamda jismonan jihatdan qayta takrorlash, ularni egallangan kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirish natijasida yangi kasbiy-pedagogik ijodkorlik va taktikaviy mashq bajarish qonun-qoidalarini o'rganish zaruratiga tegishli o'quv maqsadlari kiritiladi.

2. Affektiv soha. Kasbiy-pedagogik ijodkorlikni rivojlantirish jarayonida kasbiy qiziqish va moyilliklarni shakllantirish, ichki hamda tashqi psixologik ta'sirlar natijasida yaxshi munosabatni o'rnatish, uni mustaqil faoliyat davomida tushunib etish orqali kasbiy faoliyat amaliyotiga tatbiq qilish maqsadlari kiritiladi.

3. Psixomotorli soha. Bunga kasbiy-pedagogik ijodkorlikni rivojlantirish jarayonidagi psixologik faoliyat, jismoniy faoliyat natijasida asab muskullarini markazlashtirish kompetensiyalarini shakllantirish bilan bog'liq maqsadlar kiritiladi.

Natija. Blum taksonomiyasi asosida kasbiy-pedagogik ijodkorlikni rivojlantirish maqsadi, mazmuni, shakllarini hamkorlikda va individual tarzda tashkil etish mexanizmlari ishlab chiqildi va amaliyotga tatbiq etildi.

a) hamkorlikda kasbiy-pedagogik ijodkorlik faoliyatini tashkil etuvchilar:

- hamkorlikdagi kasbiy-pedagogik ijodkorlik faoliyati: kasbiy-pedagogik ijodkorlik faoliyatining bu turi bevosita o'qituvchi va talabaning o'zaro hamkorligida tashkil etiladi, o'qituvchi talabalarga mustaqil ijodiy ishlarni bajarish uchun amaliy yordam beradi, ma'lum yo'l-yo'riqlar, ko'rsatmalar, maslahatlar berib boradi, talabalar ular asosida mustaqil faoliyat yuritadilar;

- o'qituvchi: o'z kasbiy, metodik va pedagogik faoliyati davomida talabalar mustaqil ijodiy o'zlashtirishlari uchun qo'shimcha o'quv materiallari va ular mazmuniga doir mustaqil ish va topshiriqlar tayyorlaydi hamda talabalarga ularni bajarishlari uchun tegishli ko'rsatmalar beradi;

- talaba: o'qituvchining ko'rsatmalari asosida mustaqil ijodiy faoliyat bilan shug'ullanadi. O'qituvchidan maslahat olgan holda amaliy ishlarni bajarish metodlari, vositalari va shakllarini tanlaydi, amaliy ishlar hamda ijodiy topshiriqlarni bajaradi;

- metodlar, shakllar, vositalar: o'qituvchi tomonidan tavsiya qilingan mustaqil ishlash metodlari, vositalari va shakllarini qo'llash asosida talabalar nazariy va amaliy topshiriqlarni mustaqil tanlaydilar hamda ijodiy bajaradilar;

- o'qituvchi nazorati: o'qituvchi talaba bajargan amallarni tahlil qiladi. Talaba kasbiy ijodkorlik faoliyatini yuritish ishlarini bajarish jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlaydi, amaliy faoliyat usullarini ko'rsatib beradi.

- tuzatish kiritish: o'qituvchi aniqlagan xatoliklar bartaraf etiladi hamda amaliy ishlarni bajarishning eng maqbul usullari ko'rsatiladi;

- natija: bitiruvchilar yo'riqnomalar asosida mustaqil ish bajara oladigan, ijodiy tafakkurga ega, eng ma'qulini tanlab, samarali faoliyat olib boradigan kompetentli mutaxassis bo'ladi.

b) individual tarzda kasbiy-pedagogik ijodkorlik faoliyatini yurita olish kompetensiyasining tashkil etuvchilari:

- individuallik: talaba egallagan bilim, ko'nikma va malakalaridan kasbiy-pedagogik ijodkorlikni rivojlantirishda foydalanib, individual ta'lim oladi;

- talaba: egallagan kompetensiyasi asosida mustaqil ijodiy faoliyat bilan shug'ullanadi. O'z amaliy faoliyatiga mos holda kasbiy-pedagogik faoliyat yurita olish shakl, metod, vositalarini o'zi tanlaydi;

- motivlar: talaba o'z xohish-istagi, ma'naviy ehtiyoji va qiziqishlaridan kelib chiqqan holda ijodiy faoliyat yurita oladi.

Xulosa. Shunday qilib, kompetentlikni layoqatlilik, tayyorlik, imkoniyatga egalik va shu bilan birga, ma'lum bir harakatlar natijasi sifatida talqin etish mumkin. Boshqacha aytganda, kompetentlik – faoliyatga doir kategoriya bo'lib, subyektning qo'yilgan vazifalarni bajarishga qaratilgan kasbiy, ijtimoiy va boshqa faoliyati jarayonida namoyon bo'ladi. Umumiy holda ta'riflaydigan bo'lsak, kompetentlik – individning jamiyatda, xususan kasbiy faoliyat sohasida muvaffaqiyatli faoliyat olib borishi, atrofidagi obyektlar va subyektlar bilan o'zaro hamkorlik bo'yicha muayyan malakalar va kasbiy tajribalar shakllanganligining muayyan darajasini demakdir.

Bo'lajak o'qituvchi kasbiy-pedagogik ijodkorligining shakllanishi uning jamiyatdagi o'rni, pedagogika oliy ta'lim muassasasidagi majburiyati va vazifalariga hamda individual qobiliyatlariga bog'liq bo'ladi. O'qituvchining ijodiy individualligi uning individual xususiyatlari, ya'ni fikrlashning ilmiy tarkib topganligi, ishga ijodiy yondashishi, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga intilishi va boshqalarning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Bo'lajak o'qituvchining ijodiy individualligini rivojlantirish va takomillashtirishning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari qarama-qarshiligini his qilish, ularning echimini topish uchun esa o'ziga xoslik va maqsadga muvofiqlik kabi kasbiy xislatlar tarkib topadi.

Talaba o'zining intellektual qobiliyatiga hamda metodik kompetentligiga mos holda ijodkorlik xususiyatlari asosida mustaqil faoliyat yurita oladigan, ijodiy tafakkurga ega, o'zi uchun afzal bo'lgan ob'ektlarni mustaqil tanlay oladigan va mustaqil ijodiy faoliyat olib boradigan yetuk kompetentli mutaxassis sifatida namoyon bo'ladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Беспалко В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: «Просвещение», 1995. – 336 с.
2. Долгова Л.М. Пробные действия учащихся в пространстве инновационной школы. 2007. С.191-193.
3. Bloom B.S. (ed) et al. A taxonomy of Educational Objectives: Handbook I: The Cognitive Domain. Harvow, 1956.
4. Sharipov Sh.S. O'quvchilar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta'minlashning nazariyasi va amaliyoti. Ped. fan. dokt. ... diss. – T., 2012.–264 b.
5. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. – М.: Znanie, 1996.–308 s.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 1 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).